

Paikallisten osallisuus kestävän matkailun suunnittelussa – esimerkkinä Inari

Seija Tuulentie

1 Johdanto

Kestävässä matkailussa ei ole kyse ainoastaan ekologisesta kestävydestä vaan myös siitä, että matkailu tuottaisi pitkäkestoisia taloudellisia hyötyjä kohdealueelleen ja olisi sosiaalisesti oikeudenmukaista. Tärkeää on myös, että kestävä matkailu ei käsitellä erillään muun yhteiskunnan kestävästä kehityksestä. Tältä pohjalta keskeiseksi kysymykseksi kestävässä matkailussa nousee paikallisen väestön ja matkailun muiden toimijoiden välinen yhteistyö. John Swarbrooke (2002) onkin todennut, että yksi laajimmin jaetuista kestävä matkailun periaatteista on, että turismi voi olla kestävä ainoastaan siinä tapauksessa, että paikallisyhteisö on mukana suunnittelussa. Myös matkailukeskuksia tutkineen Pekka Kauppilan (2004) mukaan matkailun ja periferian yhteistyön avainsana on paikallisuus.

Tarkastelen tässä artikkelissa kestävä matkailun ja paikallisyhteisön kytkentöjä. Tarkasteluni on pääasiassa käsitteellinen: pohdin ensinnäkin paikallisyhteisön ja paikallisuuden määrittelyn ongelmia globaalissa yhteiskunnassa ja toiseksi osallisen käsitettä ja osallistumisen ongelmia kestävä matkailun kehittämisessä. Empiirisenä esimerkkiaineistona käytän Inarissa kesällä 2004 Metsäntutkimuslaitoksen Ylä-Lapin metsien kestävä käyttö -hankkeessa tehtyjä teemahaastatteluja niiltä osin kuin eri elinkeinojen edustajat ja aktiiviset luonnon virkistyskäyttäjät puhuvat matkailun ja paikallisuuden suhteista. Inarissa haastateltiin 24 kuntalaista, jotka jakaantuivat tasaisesti neljään ryhmään: porotalouden, metsätalouden ja matkailuelinkeinon edustajiin sekä aktiivisiin luontoharrastajiin. Näiden tarkastelujen pohjalta pyrin hahmottelemaan paikallisuuden ja matkailun suhteita ja paikallisväestön roolia kestävä matkailun suunnittelussa.

Paikallisyhteisö on matkailututkimuksessa nähty yksiselitteisesti matkailuelinkeinon uhrina, joka menettää omaleimaisuutensa matkailun myötä (esim. MacCannell 1989, Mowforth ja Munt 1998). Kritiikki onkin helppo ymmärtää, koska usein muut kuin paikalliset hyötyvät eniten matkailusta, ja matkailumarkkinoinnissa käytetään stereotyyppisiä mielikuvia esimerkiksi alkuperäiskansoista (ks. Aikio 1999, Saarinen 2001, s. 76). Normatiivinen näkökulma ei kuitenkaan pysty tyhjentävästi käsittelemään paikallisyhteisön ja matkailun suhteita, sillä pieninkään nyky-yhteiskunnan paikallisyhteisö ei muodosta sellaista sosiaalista kokonaisuutta, jolla olisi yksi yhtenäinen intressi. Niinpä on aihetta kysyä, onko paikallisyhteisöllisyyttä olemassa nykypäivänä, ja jos on, niin millainen on hyvinvointivaltion syrjäisen alueen paikallisuuden suhde matkailuun, jonka lupaukseen aluekehittäjät uskovat vahvasti.

Swarbrooke (2002) on listannut asioita, jotka tekevät paikallisesta osallistumisesta ja hallinnasta ongelmallista. Yhteisön moniäänisyyden lisäksi ongelmia aiheuttavat muun muassa 1) näkemyksillään dominoivat henkilöt, joiden varjoon jää ”hiljainen enemmistö”, 2) asiantuntijat, jotka eivät ota huomioon paikallista mielipidettä – tai jotka käyttävät paikallista mielipidettä ennalta valmistellun suunnitelman legitimointiin sekä 3) konfliktien syvyys ja jatkuvuus paikallisyhteisössä. Lisäksi matkailuelinkeinon toimintatavat, rahoituksen ja hallinnon vaatimukset sekä muiden ”ulkoisten” tekijöiden toiminta aiheuttavat epävarmuutta. Tarkoitus ei voi ollakaan, että paikallisyhteisö kontrolloisi täysin jonkin alueen matkailua. Kuitenkin osallisina pidettävien mahdollisuus ilmaista mielipiteensä ja vaikuttaa alueiden käytön suunnitteluun on laajasti jaettu lähtökohta, joka on nykyisin kirjattu myös muun muassa Suomen perustuslakiin jokaisen oikeutena vaikuttaa elinympäristöönsä koskevaan päätöksentekoon (Suomen perustuslaki 1999) sekä maankäyttö- ja rakennuslain 62 §:än, johon on kirjattu ”osallisille” mahdollisuus osallistua kaavojen valmisteluun, kaavoituksen vaikutusten arviointiin ja mielipiteen lausumiseen. Osallisuus ja paikallisuus kuuluvat siinä mielessä yhteen, että ajatus osallisuudesta viittaa oikeuksiin ja velvollisuuksiin itseä ja lähipiiriä koskevassa päätöksenteossa (Bäcklund ym. 2002).

2 Paikallisyhteisöllisyys

Sen pohtiminen, mikä on paikallisyhteisö nyky-yhteiskunnassa ja missä mielessä paikka yhdistää siellä asuvia, on paikallisyhteisön osallistamisvaatimusten kannalta olennaista. Empiirisen yhteisötutkimuksen pohjana on käytetty kolmijakoa, jonka mukaan yhteisö voidaan käsittää 1) alueellisesti rajattavissa olevana yksikkönä, 2) sosiaalisen vuorovaikutuksen yksikkönä tai 3) yhteenkuuluvuuden tunteiden ja muiden symbolista yhteisyyttä osoittavien ilmiöiden yksikkönä (ks. Lehtonen 1990, s. 17; Urry 2000). Painopiste määritelmässä on ollut vuorovaikutuksessa eikä niinkään fyysiseen paikkaan sitoutumisessa. Vuorovaikutusulottuvuutta painotetaan myös ympäristöpoliittisen oikeudenmukaisuuden teoriassa: asioiden läheisyys tai kaukaisuus toimijoille riippuu kanssakäymisen intensiteetistä ja laadusta eikä fyysisestä välimatkasta (Palviainen 2003).

Klassisessa sosiologiassa yhteisö on ymmärretty vastakohtana yhteiskunnalle. Moderni yhteiskunta ja siinä vallitsevat sosiaaliset suhteet on nähty täysin vastakkaisina esimodernissa yhteiskunnassa vallinneille yhteisöllisille suhteille. Yhteisö on saanut tässä keskustelussa tunnevaltaiseen sosiaalisuuteen ja kollektivisuuteen perustuvan romanttisen leiman. Kysymystä voidaan kuitenkin tarkastella myös Norbert Elias (1974) tapaan sen mukaan, miten ihmisten väliset riippuvuussuhteet ovat rakentuneet ja suuntautuneet. Näin kyse ei ole jomman kumman sosiaalisuuden lajin vallitsevuudesta verrattuna toiseen vaan eriasteisista riippuvuussuhteista eri elämänalueilla. Elias liittyy paikallisyhteisöllisyyden vahvuuden yhteiskunnallisen työnjaon ja integraation asteeseen: mitä vahvempi yhteiskunnallinen työnjako sitä vähäisempi yhteisöllisyys. Paikallisyhteisön jäsenten intressit eivät Elias mukaan kuitenkaan rajoitu materiaaliseen toimeentulon suorittamis- ja organisoimistehtäviin, vaan itsenäisessä paikallisyhteisössä elämän ”rationaalinen” puoli sekoittuu tunnevaltaiseen puoleen. Riippuvuus paikallisista yhteisöistä on Eliasinkin mukaan vaihtunut riippuvuudeksi paikkakuntien rajat ylittävistä verkostoista ja yli paikallisista organisaatioista. Vapaa-ajan viettoon ja seurallisuuden tarpeeseen liittyvät siteet olisivat näin ollen viimeisiä paikallisyhteisöllisyyden alueita (ks. Anttila 2004).

Elias (1974) määrittelee paikallisyhteisön muodostuvan lähellä toisiaan sijaitsevista kotitalouksista. Syrjäisillä harvaanasutuilla alueilla läheisyys voi olla kuitenkin varsin suhteellinen asia, ja sellaiset etniset ryhmät kuten saamelaiset, joille tietyn maantieteellisen alueen nähdään olevan

erittäin tärkeä, monimutkaistavat entisestään yhteisön käsitettä. Sosiologi John Urry (2000, s. 133) on kritisoinutkin paikallisyhteisötutkimuksen vuorovaikutukseen ja fyysiseen läheisyyteen keskittymistä siitä, että se ei ota huomioon ensinnäkään ihmisten liikkuvuutta eikä toiseksi huomioi paikkaa materiaalisena kokonaisuutena. Ihmisillä voi Urryn mukaan olla yhteenkuuluvuuden ja läheisyyden tunne (imagined presence), vaikka he eivät olekaan jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Tämän tunteen välittäjänä voivat olla esineet ja moninaiset asuinpaikat. Jos paikka nähdään Urryn tapaan tärkeänä, vaikka siihen ei olekaan jatkuvaa konkreettista sidettä, paikallisyhteisön osallisia voisivat olla paikkakunnalla vakituisesti asuvien lisäksi esimerkiksi jo muualle muuttaneet, osa-aikaisesti alueella asuvat tai kulttuurisesti, esimerkiksi kansallisen kuvaston kautta, paikkaa tärkeänä pitävät. Luontomatkailun paikat ovat usein juuri tällaisia kansallisesti tärkeinä pidettyjä, luonnonkauniita paikkoja.

Eliasin ajatusta riippuvuussuhteista voi pitää merkityksellisinä nimenomaan luontomatkailun kehittämiselle ja suunnittelulle sen vuoksi, että luontomatkailu on merkityksellisintä harvaan-asutuille, luontosidonnaisten elinkeinojen alueille, joissa ihmisten väliset riippuvuussuhteet ovat toisenlaisia ja oletettavasti pidempään tärkeinä säilyneitä kuin runsasväkisissä keskuksissa. Pohjoisella alueella etenkin poronhoito vaatii toisenlaista yhteistoimintaa kuin muut maaseutuelinkeinot tai urbaanimmat elinkeinot.

Inarissa tehdyt haastattelut osoittavat, että matkailu koetaan monessa mielessä epäpaikallisimpana elinkeinona (Tuulentie ja Meriruoho 2005). Matkailuyrittäjänä toimiva haastateltava ihmettelee omalta osaltaan, kuinka kauan alueella pitää asua, ennen kuin lasketaan paikalliseksi ja toisaalta muiden elinkeinojen edustajat nimeävät matkailun kannalta tärkeät alueet, Saariselän ja Ivalon, sellaisiksi paikoiksi, joissa asuu eniten ei-paikallisia. Muut kuin matkailualalla toimivat myös pohtivat, että paikallisten tavoille oppiminen on osa paikalliseksi tulemistä. Vaikka paikallisuus periaatteessa näyttäytyy itsestään selvänä, paikkakunnalla asumiseen pohjautuvana asiana haastatteluissa, monenlaisia hienovaraisempia erottelua kuitenkin tehdään tarkemmissa pohdintoissa. Tämä näyttäisi vahvistavan myös Norbert Eliasin (1974) näkemystä riippuvuussuhteista: poroelinkeino, joka tarvitsee laajaa paikallista yhteistoimintaa eli paliskuntaa ja sen kautta tehtävää työpanosta, jokseenkin kaikki haastateltavat nimeävät kaikkein paikallisimmaksi elinkeinoksi, kun taas matkailua, jonka siteet paikkakunnan ulkopuolelle ovat vahvimmat, pidetään paikallisyhteisönkin näkökulmasta oudoimpana. Matkailua ja poroelinkeinoa yhdistää tarve tietynlaiseen luontoon, mutta suhde paikallisyhteisöön on hyvin erilainen.

Inarilaiset haastateltavat eivät pidä paikallisyhteisön osallisina loma-asukkaita tai muita satunnaisia alueella olevia. Sen sijaan jotkut alkuperäisistä inarilaisista ajattelevat, että muualle muuttaneilla paikallisuus jossain määrin säilyy, vaikka on ollut pakko lähteä työn perässä muualle. Paikallisuuden ja osallisuuden laajeneminen kansalaisuuteen tulee esiin etenkin jokamiehen oikeuksista puhuttaessa. Matkailuyrittäjänä toimiva mies sanoo, että *kotimaista* matkailijaa ei pitäisi erottaa paikallisesta, mutta ”tuntuu joskus jotenkin ristiriitaiselta, että joku ihan vaikka toiselta puolen maapalloa, voi asua tuolla jossakin metässä vaikka koko kesän ja kulkea tuvalta tuvalle ja poltella niitä puita, jotka maanomistaja on sinne röijänny ja veromarkoilla hankkinut” (Haastattelu 3, 2004). Myös maailmanlaajuisemmin matkailua tarkastellut luontoharrastaja (Haastattelu 22, 2004) laajentaisi paikallisen käsitteen osittain myös kaikkiin suomalaisiin, joilla hän katsoi etenkin kansallispuistojen osalta olevan oikeus osallistua päätöksentekoon.

Paikallisuutta tulkitaan kuitenkin luonnon ja ympäristön käytöstä keskusteltaessa poliittisluonteisena argumenttina. Esimerkiksi sanomalehti Lapin Kansan yleisönosastokirjoituksessa inarilainen saamelaiskäräjien jäsen kritisoi suunnitelmia tehdä hotelli erääseen Inarinjärven saareen

ennen kaikkea siitä näkökulmasta, että kyseessä ei ole paikallinen yrittäjä. Hän viittaa kirjoituksessa yrityksen ulkokuntalaisuuteen ja siihen, että yritys ei maksa veroja kuntaan. ”Inarin tulisi huomioida paikallisen väestön tarpeet paremmin ja tukea paikallisia yrityksiä”, kirjoituksessa todetaan (Pekkala 2005). Kirjoituksen kärkenä on siis nimenomaan paikallisuus, eikä esimerkiksi maiseman muutos, vaikka siihenkin viitataan. Kyseessä oleva, hotellia suunnitteleva yritys sijaitsee kuitenkin vain juuri ja juuri Inarin kunnan ulkopuolella, Sodankylän ja Inarin kunnat yhdistävällä Saariselän matkailualueella.

3 Osallisten määrittely

Jos lähtökohtana on, että pienetkin paikallisyhteisöt koostuvat monella eri tavalla paikkaan sitoutuneista ihmisistä, on aihetta kysyä, ketkä olisi katsottava kestävän matkailun kehittämisen ja suunnittelun ”osallisiksi”. Osallistavaa suunnittelua valtion metsätalouden näkökulmasta pohtinut Pauli Wallenius (2001) on todennut, että maanomistajien, asukkaiden ja alueella työtä tekevien osallisuus on melko itsestään selvää, mutta jos alueen käyttö liittyy esimerkiksi ihmisten vapaa-ajantoimintoihin, osallisten määrä on jo hyvin vaikeasti rajattavissa. Luonnonkauniit ja usein kaukana kansallisista keskuksista sijaitsevat matkailualueet ovat monenlaisten käyttöintressien kohteita: luonnonvarojen teollistyyppisen hyödyntämisen ja matkailukäytön lisäksi ne ovat sellaisten perinteisten elinkeinojen kuten porotalouden alueita ja matkailun lisäksi tärkeitä myös paikalliselle virkistyskäytölle, johon usein liittyy keräilyä, metsästystä ja kalastusta.

Sitä, mitä osallisilla tarkoitetaan on pyritty määrittelemään laajasti erilaisissa tutkimuksellisissa yhteyksissä. Suomessa perinteinen tilanne on ollut se, että ne, joiden omaisuuteen suunnitelmat vaikuttavat, voivat sanoa asioista mielipiteensä lausuntoina tai valituksina (Wallenius 2001, s. 56). Suomen perustuslain ilmaisussa puolestaan puhutaan jokaisen oikeudesta vaikuttaa elinympäristöönsä. Näin ollen alueella asuvat ovat keskeisessä asemassa. Maanomistus on myös ollut vahva lähtökohta. Esimerkiksi Liisa Tyrväinen ryhmineen (1996) asettaa tehtäväkseen metsäsuunnittelun alaan kuuluvassa tutkimuksessaan ”maanomistajan tavoitteiden selvittämisen ja toteuttamisen niin, että myös muiden osallistujien, matkailijoiden ja kyläläisten, maisemaan liittyvät tavoitteet otetaan huomioon”. Lähtökohta on siis perinteisessä omistamisessa kuitenkin niin, että muutkin otetaan huomioon. Leena Leskinen (2004) puolestaan määrittelee osallistavaan metsäsuunnitteluun osallistuneet kolmeen kategoriaan eri tiedonkeruumenetelmien kohderyhminä: ”suuri yleisö”, sidos- ja intressiryhmät sekä paikalliset, osalliset ihmiset.

Yhä useammin asia ilmaistaan niin, että suunnitteluprosesseissa halutaan innostaa kaikkia itsensä osalliseksi tuntevia ihmisiä. Maankäyttö- ja rakennuslain osallisuusvaatimuksen mukaan osallisten piiriin kuuluvat periaatteessa kaikki, joiden elinoloihin suunnittelulla ja kaavoituksella vaikutetaan. Kaupunkisuunnittelun piirissä osallisuutta on pohdittu perusteellisimmin. Jouni Häkli (2002) puhuu ”käyttäjien” kaupungista eli niiden ihmisten ja yhteisöjen, jotka toimivat kaupungissa. Nämä voivat olla voimakkaita taloudellisia toimijoita, julkisia toimijoita, kansalaisryhmiä tai järjestäytymättömiä asukkaita. Seurauksena monista eri näkökulmista on tavallaan ”monet kaupungit” eli paikka näyttäytyy erilaisena eri käyttäjille. Esimerkiksi metsä saattaa merkitä täysin eri asioita ja olla eri paikka metsänomistajalle, poromiehelle, paikalliselle virkistyskäyttäjälle ja luonnonsuojeluaktiiville. Sama paikka voi näyttäytyä toisille perittävänä ja työn kohteena olevana *maana* ja toisille taas katseen kohteena olevana vapaa-ajan *maisemana* tai toisille pysyvänä asuinpaikkana ja taas toisille vuodenaikaan sidottuna käyntikohteena (Massey 2000, Urry 2000).

Mahdollisimman laajalla osallistujajoukolla on kääntöpuolensa. Inarin haastatteluissa tuli voimakkaasti esiin perinteisenä pidetyn porotalouden edustajien kokemus heidän kannanottojensa suhteellisen merkityksen vähenemisestä, kun tulee uusia osallistujia – joita eräässä haastattelussa symboloi ”Tampereen eräilijät ry”. Kysymys kannanottojen arvottamisesta nouseekin keskeiseksi. Onko virkistyskäyttö yhtä merkityksellistä ja tärkeää kuin elinkeinon harjoittaminen? Entä kun ”virkistyskäyttö” on osa toista elinkeinoa, tässä tapauksessa matkailua? Pitääkö elinkeinoja arvottaa perinteisyyden vai taloudellisen tuottavuuden mukaan? Kestävän kehityksen määrittämään viitaten voisi arvioida, että perinteisyydelle pitää asettaa erityistä painoa, koska kestävässä kehityksessä on keskeisesti kysymys ajallisesta ulottuvuudesta ja jatkuvuudesta eli ”tulevien sukupolvien tarpeiden” turvaamisesta (Swarbrooke 2002).

Laajan osallistujajoukon ja heidän näkemystensä arvottamisen lisäksi paikalliseen osallistumiseen liittyy kaksi muuta olennaista ongelmaa, jotka tulivat esiin Inarissa tehdyissä haastatteluissa: 1) mielipiteen ilmaisun vaikeus ja 2) kokemus sen vähäisestä vaikutuksesta. Osallistumisen katsottiin vaativan huomattavan suurta aktiivisuutta ja myös tietomäärää sekä tietynlaisen kielipelin osaamista. Toiseksi katsottiin, että suunnitteluun ei päästä tarpeeksi aikaisessa vaiheessa mukaan eikä kaikilla ole tarvittavaa kykyä asioiden ilmaisuun suullisesti tai kirjallisesti niin, että myös suunnittelijat heitä kuuntelisivat. Suunnittelukoneistossa toimimisessa nähtiin etulyöntiaseman olevan nimenomaan Etelä-Suomesta tulevilla virkistyskäyttäjillä, joilla usein on myös korkeampi koulutus kuin paikallisella väestöllä.

Matkailuelinkeinossa toimivat vähänkin isommat yrittäjät tuntuivat myös suosivan muuta kuin yleisötöiläisyyksien kautta tapahtuvaa vaikuttamista. Etenkin kunnan virkamiehiä pidettiin hyvinä yhteistyökumppaneina, mikä poikkesi täysin esimerkiksi poroelinkeinon näkemyksestä. Erään matkailuyrittäjän mielipide oli, että hän itse saa äänensä kuuluviin hyvin ja toisaalta myös paikallisten ääni kuuluu:

V: Mulla on ollu tottakai mahollisuus kaikkien näitten vuosien aikana, olla monessa paikassa mukana ja äänessä ja selittämässä ja puhumassa ja väentämässä niitä malleja.-- Mut kyllä se lopullinen päätöksenteko tapahtuu siellä kuntasektorilla.

K: No tuleeko paikallisväestö mielestäsi hyvin kuulluksi tässä päätöksenteossa?

V: Tänä päivänä erittäin hyvin.

K: No tiedotetaanko asioista ja tarjotaanko niitä vaikuttamismahdollisuuksia?

V: Joskus voi sanoa, että jo liiankin kanssa. -- Sehän on niinku inflaatio on siinä, että kun tarjotaan erinäköstä osallistumista nii sinne ei tuu ihmisiä. (Haastattelu 24)

Ison matkailuyrittäjän ja muita elinkeinoja edustavien näkemysten vaikutusmahdollisuuksistaan voi sanoa eroavan toisistaan melkoisesti. Tämä osoittaa osaltaan sitä, että matkailu toimii enemmänkin omalakisesti kuin vuoropuhelussa ”perinteisen” paikallisväestön kanssa. Sama matkailuyrittäjä määrittelee eri ryhmien vaikutusvaltaa seuraavasti:

Sanotaanko näin, että etnisillä organisaatioilla on paljon suurempi puhevalta ja vaikuttamismahdollisuusvalta kuin mitä esimerkiksi matkailuelinkeinolla on, mutta antaa niiden touhuta omiansa ja touhutaan me omiamme. Sama koskee poromiehiä ja paliskuntiakin eli porotaloutta. Ja vähän kaikkea, mutta kukin tekee omaa työtään. (Haastattelu 24)

Inarissa matkailun erillisyyttä muusta yhteisöstä näkyi sekä muissa luontosidonnaisissa elinkeinoissa kuin matkailussa toimivien puheissa että matkailuyrittäjien omista kommentteista. Sellaiset matkailuyrittäjät, jotka eivät olleet kotoisin Inarista, katsoivat, että heitä ei huoliteta yhteisön jä-

seneksi. Samalla he saattoivat olla hyvin kriittisiä esimerkiksi poroelinkeinoa kohtaan ja arvioivat sitä tehottomaksi puhtaasti liiketaloudellisin perustein.

4 Yhteenveto

Kokemus matkailusta vähemmän paikallisena elinkeinona saattaa osaltaan liittyä elinkeinon nuoruuteen: vaikka retkeilyä Inarissakin on harrastettu vuosikymmeniä, on massamuotoinen matkailu suhteellisen uutta ja kansainvälisen turismin ja yritysomistuksen lisääntyminen aivan viime vuosikymmenen ilmiö. Matkailun kestävydestä elinkeinona ei myöskään voi paljon vielä sanoa Suomen ja Lapin osalta. Jos ja kun paikallisen osallisuuden katsotaan kuitenkin olevan olennainen kriteeri kestävyydelle, suunnittelukäytännöissä olisi epäilemättä parantamisen varaa.

Paikallisyhteisöä ja -yhteisöllisyyttä olisi matkailun ja matkailukeskusten näkökulmasta tarvetta pohtia pidemmälle etenkin ihmisten liikkuvuuden, paikkasiteiden ja luonnon merkityksen kannalta. Sellaiset kysymykset kuin, millä tavalla paikallisyhteisö muuttuu matkailun myötä syrjäseuduilla ja miten tämä muutos voitaisiin kanavoida enemmänkin voimavaraksi ja sosiaalisesti pääomaksi kuin konflikteja aiheuttavaksi tekijäksi, kaipaavat vastauksia.

Matkailukeskusten suunnittelussa yhdistyvät erilaiset suunnittelukulttuurit. Matkailukeskukset ovat usein kaupunkimaisia yhdyskuntia periferian keskellä ja ne muuttuvat nopeasti. Suomen oloissa etenkin pohjoisessa matkailu on keskittynyttä ja Lapin matkailustrategiassa (Laakkonen 2003) painotetaan nimenomaan keskusten roolia matkailun kehityksessä. Kuitenkin luonto ja ympäröivät erämaisetkin alueet ovat keskuksille tärkeämpiä kuin tavalliselle kaupungille. Matkailukeskukset jäävät kuitenkin helposti muusta yhteiskunnasta irrallisiksi saarekkeiksi, kuten Inarin haastattelut osaltaan osoittavat. Paikallisen osallistumisen lisääminen olisikin tarpeen. Inarilainen luontoharrastaja pohti haastattelussa (Haastattelu 11) sitä, että paikallisten ja turismin välille syntyy ristiriitaa senkin vuoksi, että turisteille tarjotaan kaikenlaista ohjelmaa poroajeluista langanvärjäykseen, kun taas paikallisten palveluja vähennetään. Hänestä yksi ratkaisu voisi olla, että matkailuyrittäjät tai kunta järjestäisivät myös paikallisille edullisen mahdollisuuden kokeilla matkailijoille tarjottavia ohjelmia.

Kansalaisten osallistumisessa suunnitteluun on eri tasoja. Jo vuonna 1969 on laadittu malli ”osallistumisen tikapuista” kansalaisten osallistumismahdollisuuksien mittariksi (Horelli ja Kukkonen 2002, s. 243–244). Sen mukaan portaikon alin askelma on tiedottaminen, jota ei voi pitää varsinaisena osallistumisena. Kuulemisesta on kyse, kun viranomaiset kantavat vastuun hankkeesta ja kysyvät käyttäjien mielipidettä erilaisista vaihtoehdoista. Kumppanuus merkitsee sitä, että käyttäjät ja suunnittelijat yhdessä analysoivat tilannetta ja pohtivat parantamismahdollisuuksia. Korkein vaikuttamisaste on täysivaltainen osallistuminen, jossa kansalaiset voivat keskenään sopia tavoitteista ja toteutuskeinoistaan ilman, että yhteiskunta puuttuisi asiaan merkittävästi. Näistä erilaisista muodoista on erilaisia seurauksia vuorovaikutuksen lisääntymisestä faktuaalisten muutosten aikaansaamiseen. Jo vuorovaikutuksen lisääntyminen matkailuelinkeinon ja muiden elinkeinon ja kuntalaisten välillä voi olla merkityksellistä. Olennaista kuitenkin on, että osallisuus ei jää valmiista vaihtoehdoista valitsemiseksi eikä ongelmanmäärittelyjä tai tilanteen kuvausta tarjota valmiina ulkoapäin, vaan eri ryhmien kanssa kartoitetaan, mitkä asiat ovat keskeisiä paikallisesta näkökulmasta.

Kirjallisuus

- Aikio, M. 1999. Saamelaiskulttuurin renessanssi ja ryöstöviljely. Julkaisussa: Tuominen, M., Tuulentie, S., Lehtola, V-P. & Autti, M. (toim.). Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit. Osa 1: Outamaalta tunturiin. Kustannus-Puntsi, Inari. s. 56–63.
- Anttila, E. 2004. Paikallisyhteisöllisyys ja sen katoaminen Helsingin seudun työläisesikaupungeissa. *Sosiologia* 41(1): 181–194.
- Bäcklund, P., Häkli, J. & Schulman, H. 2002. Osallisuuden jäljillä. Julkaisussa: Bäcklund, P., Häkli, J. & Schulman, H. (toim.). Osallisuuden jäljillä. Gaudeamus, Helsinki. s. 7–17.
- Elias, N. 1974. Towards a Theory of Communities. Julkaisussa: Bell, C. & Newby, H. (toim.). *The Sociology of Community. A Selection of Readings*. Frank Cass, London. s. ix–xli.
- Horelli, L. & Kukkonen, H. 2002. Osallistuminen, ympäristö, vuoropuhelu. Julkaisussa: Bäcklund, P., Häkli, J. & Schulman, H. (toim.). Osallisuuden jäljillä. Gaudeamus, Helsinki. s. 243–259.
- Kauppila, P. 2004. Matkailukeskusten kehitysprosessi ja rooli aluekehityksessä paikallistasolla: esimerkkeinä Levi, Ruka, Saariselkä ja Ylläs. *Nordia Geographical Publications* 33(1). 260 s.
- Laakkonen, S. 2003. Lapin matkailustrategia 2003–2006. Lapin liitto, Rovaniemi. 54 s. Saatavissa: <http://www.lapinliitto.fi/aluekehitys/matstra.pdf>. [Viitattu 18.10.2005].
- Lehtonen, H. 1990. Yhteisö. Vastapaino, Tampere. 272 s.
- Leskinen, L. 2004. Yhteistoiminnallisen metsäsuunnittelun mahdollisuudet yksityismetsätaloudessa. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 927. 44 s.
- MacCannell, D. 1989. *The Tourist. A New Theory of the Leisure Class*. Schocken Books, New York. 214 s.
- Massey, D. 2000. The conceptualization of place. Julkaisussa: Massey, D. & Jess, P. (toim.). *A Place in the World? The Open University, Oxford University Press, Oxford*. s. 45–85.
- Mowforth, M. & Munt, I. 1998. *Tourism and Sustainability. New tourism in the Third World*. Routledge, London. 363 s.
- Palviainen, S. 2003. Uusi sopimuksellisuus ympäristöpolitiikan välineenä: toimintatutkimus ympäristöhallinnon ja maaseudun kohtaamisesta. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 70. 183 s.
- Pekkala, P. 2005. Leviä-Petäjäsaari kummastuttaa. *Lapin Kansa* 7.10.2005. 1 s.
- Saarinen, J. 2001. The Transformation of a Tourist Destination. Theory and Case Studies on the Production of Local Geographies in Tourism in Finnish Lapland. *Nordia, Geographical Publications* 30(1). 144 s.
- Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>. [Viitattu 24.8.2005].
- Swarbrooke, J. 2002. *Sustainable Tourism Management*. CABI Publishing, Oxon. 371 s.
- Tuulentie, S. & Meriruoho, A. 2005. Kenen Inari? Paikallisuuden ja osallisuuden ongelma Ylä-Lapin metsäkiistassa. *Julkaisematon käsikirjoitus*. 35 s.
- Tyrväinen, L., Nousiainen, I. & Tahvanainen, L. 1996. Maatilamatkailu ja metsäsuunnittelu: matkailijoiden osallistuminen suunnitteluun. Julkaisussa: Saarinen, J. & Järviluoma, J. (toim.). *Luonto virkistys- ja matkailuympäristönä. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 619. s. 197–213.
- Urry, J. 2000. *Sociology beyond Societies: mobilities for the twenty-first century*. Routledge, London. 255 s.
- Wallenius, P. 2001. Osallistava strateginen suunnittelu julkisten luonnonvarojen hoidossa. *Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja* 41/2001, Vantaa. 346 s.

Aineistolähteet

Haastattelut Inarissa kesällä 2004:

Haastattelu 3: matkailuyrittäjä, mies, etninen tausta: suomalainen, kotoisin Inarista.

Haastattelu 11: luontoharrastaja, nainen, saamelainen, kotoisin Inarista.

Haastattelu 22: luontoharrastaja, mies, suomalainen, kotoisin muualta Suomesta.

Haastattelu 24: matkailuyrittäjä, mies, suomalainen, kotoisin muualta Suomesta.